

A CSÉPÁNYI TIZENKETTŐ

*Varga Máté – Hegyi Norina Flóra
(Vasvár Úti Általános Iskola, Ózd – segítő tanár: Ujvári Balázs)*

A második világháború szinte minden családnak veszteséget hozott; apák, fiúk, testvérek harcoltak sokszor távol a hazájuktól, szeretteiktől. A szerencsésebbek túléltek a viláégést, esetleg hosszabb hadifogság után, de hazatérhettek. Sokaknak ez nem adatott meg, életüket áldozták a hazáért vagy egy idegen hatalom parancsára. Az elesett hősök sorsa, nyughelyük azonban nem minden esetben ismert. Ez történt azzal a tizenkettő, a szlovákiai Vepor-hegységben partizánok által kivégzett hódoscsépányi honvéddel is, akiknek nevét megtaláljuk ugyan a helyi világháborús emlékművön, de sorsukat évekig, nyughelyüket pedig évtizedekig homály fedte. Munkánkban megpróbáljuk végigkövetni utolsó útjukat a már meglévő művek, a saját kutatási eredményeink, valamint a legfrissebb vizsgálataink alapján.

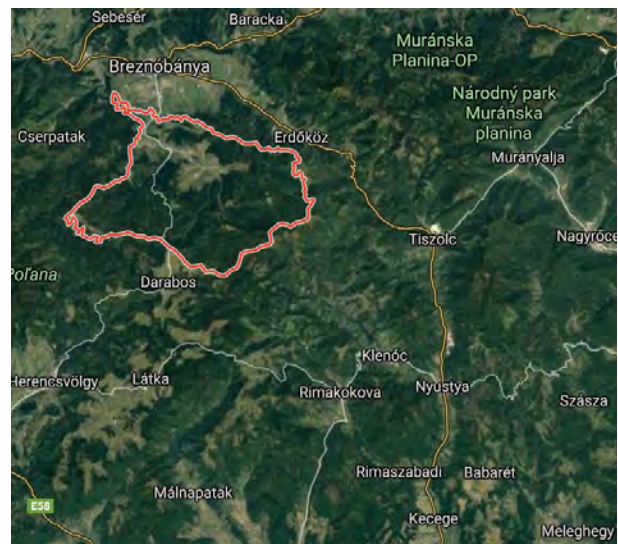
*A szerzők Borbás Péter helytörténésszel
a hódoscsépányi világháborús emlékműnél
(Ujvári Balázs felvétele)*

A Vepor és térsége 1944-ben

1944 őszére már biztossá vált, hogy Németország a világháborút elveszíti. Csapataik folyamatosan szorultak vissza, a Kárpát-medencében óriási harcok bontakoztak ki a német–magyar és a szovjet–ukrán–román alakulatok között. A mai Szlovákia területén, a Vepor-hegység térségében a rendezett visszavonulást és az ellenállást tovább nehezítették a partizánok akciói, amelyek rengeteg áldozattal jártak. Ide sorolható a szlovák nemzeti felkelésnek nevezett eseménysorozat, melynek kiterjedésében sajnos a magyar politikai lépések is szerepet játszottak. Amikor Horthy Miklósék

feigyverszüneti tapogatózásba kezdtek nyugat felé, akkor a szlovák felkelés felszámolásában való részvételük tovább rontotta volna Magyarország nemzetközi helyzetét. Óvakodtak ettől azért is, mert tudták, hogy a szlovák nemzeti felkelés a nyugati kormányok támogatását is élvezte. 1944. szeptember végén Hitler tudomására jutott, hogy Horthy is kiugrásra készül. Magyarország megtartása nemcsak politikailag, hanem katonailag is rendkívül fontos volt Németország számára. A szlovák felkelés ellen déli irányból tervezett német páncélos és gyalogos egységek támadása a magyar helyzet rendezéséig váratott magára. Az október 15–16-i magyar események Hitler számára a magyar kérdést kedvezően oldották meg. Így október 16-án a szlovák–magyar határra felvonult német egységek parancsot kaptak a szlovák nemzeti felkelés elleni támadás megindítására.

Ebben a közegben bontakoztatta ki tevékenységét a hírhedt partizánvezér, a fekete tábornokként is emlegetett Alekszej Mihajlovics Szagyilenko szovjet tiszt is, aki 1944. szeptember 13-án ejtőernyővel érkezett 39 társával a területre. Ő vezette a Hruscsov-partizánegységet. Működésük Kassától Breznóbányáig terjedt, ahol német és magyar alakulatok ellen harcoltak, közlekedési utakat rongáltak meg, illetve katonákat szerveztek be partizánok. Az ő irányítása alá tartozott a magyarokból megalakított Rákosi-alegység is. Sajnos a fennhatósága kiterjedt a csépanyi katonák utolsó ismert feladatellátási helyére, a Klenóci-Vepor térségére is. Klenóc–Tiszolc–Feketebalog környéke stratégiai utakat foglalt magába, amiket jól védhető magaslatok öveztek.

*A Vepor-hegység és térsége
(Forrás: internet)*

A fogságba esés körülményei

Az I. Magyar Hadsereghez tartozó hódoscsepányi honvédek a Vepor-hegység térségében egy szállító alakulat részeként lőszerrel és élelmiszerrel látták el az itt harcoló német egységeket. Az alakulat pontos nevét nem sikerült felkutatni, de több bizonytalan forrás is az EDELWEISS-ezredet nevezi meg. Egy szállítási feladat közben partizánok csaptak le a magyar honvédekre. A sorsukról készült dokumentumfilmben (*Történetek a ládaftárból: Nem elfeledve*) úgy említik, hogy innen még továbbengedték őket, csupán a fegyvereiket vették el, ám egy későbbi alkalommal ismét fogságba estek, és kivégezték mindnyájukat. Ennek ellentmond Turcsányi Rozália visszaemlékezése, akinek édesapja, Turcsányi János a háború után még tudott beszélni egy, a csépányiakkal szolgáló magyar katonával. Ő elmondta, hogy a magyarok már rögtön az első partizán-rajtaütés alkalmával fogságba kerültek, és fakitermeléssel kellett foglalkozniuk egy munkászászlóaljban. Agitálták őket, hogy lépjenek be a Vepor környékén szerveződő, magyarokból álló partizánegységbe, a Rákosi-alegységbe. A csépányiak ezt megtagadták, nem akartak tovább harcolni, így munkára fogták őket, ahonnan egy alkalommal sikertelenül próbáltak megszökni. Ezt követően a később Turcsányi Jánost felkereső társuk – aki gépkocsivezetőként dolgozott szintén ebben a munkászászlóaljban – próbálta őket ismételt szökésre bírni, még teherautót is szerzett, ám ezt a kockázatot a tizenkét katona nem vállalta. Ez az esemény 1944. december elején történt, tehát ekkor még biztosan életben voltak.

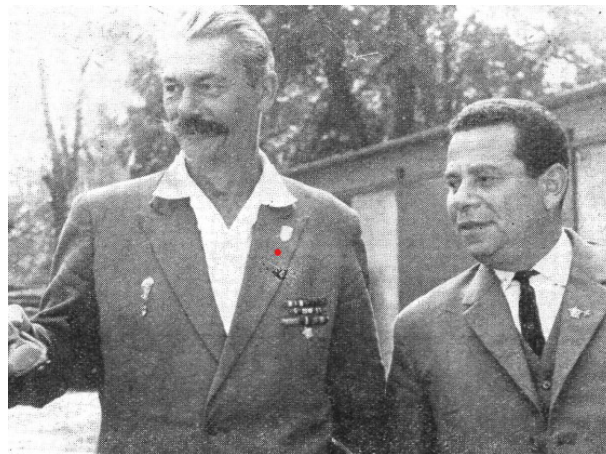
A „Történetek a ládaftárból: Nem elfeledve” című dokumentumfilm forgatása (Vargáné Birta Andrea magángyűjteménye)

A sorsok beteljesülése

A helyiek visszaemlékezése szerint a hódoscsepányiak kivégzése 1944 decemberében történt, abban azonban már eltérnek a vélemények, hogy a gyilkosságra a parancsot ki adta ki. Egyesek magát Szagyilenkot említik, míg mások egy ismeretlen

nevű NKVD-s tisztet. Ezek a száraz tények. Viszont nem szabad elmennünk a Rákosi-alegység felelőssége mellett sem. Szagyilenko visszaemlékezésében ezt írta: *December végére a magyar dandár harcolózászlóaljában már kb. 300 ember volt. A munkászászlóaljban őszintén szólva nehéz volt összeszámolni valamennyi katonát, ugyanis sokan csak néhány napot töltöttek itt, azután igazolást kértek arról, hogy ők Szálasi hadseregéből megszöktek és hazafelé tartanak. Volt, aki egyedül vágott neki az útnak, mások csoportosan, alegységkötelékben. Partizánjaink ellátták az útra őket élelemmel, kiséreket adtak melléjük.*¹ Ennek ellentmond a Rákosi-alegység egyik vezetőjére, politikai biztosára, Alexandr Simkra (Simkó Sándor) való visszaemlékezés, mely szerint szerint versenyre hívta a többi partizándandárt, hogy ki öl meg több élőerőt. S azt is tudjuk róla, hogy Simkó az adott időszakban 12 személyt (10 katona és 2 tiszt) saját maga pusztított el.² Ezek akár a csépányiak is lehettek, hiszen működési területük a Breznó–Tiszolc–Feketebalog terület volt.

Újabb kérdés merülhet fel az egységben szolgáló magyar partizánok felelősségéről, ugyanis rengeteg környékbeli volt köztük. Ezek közül néhányan az ózdi gyárban dolgoztak, tehát naponta átvártak Hódoscsepányon. Nekik ismerniük kellett a történetüket vagy a temetés helyét, mégsem tájékoztatták a hozzátartozókat.

A. M. Szagyilenko és Simkó Sándor (In: Szagyilenko, A. M. 1965, 561.)

A sírhely felkutatása

A világháború után a hódoscsepányi hozzátartozók szeretteik sorsáról semmilyen tájékoztatást nem kaptak. Az első információt a már korábban említett, a partizánoktól elszökött magyar katona hozta 1952-53 környékén, akinek nevét már nem sikerült felkutatni, foglalkozására viszont visszaemlékeztek, zenetanárként dolgozott Budapesten. Őt még a felvidéki

1 Szagyilenko, A. M. 1965, 564.

2 Szagyilenko, A. M. 1965, 564.

fogságban a csépanyiak egyike, Ríger József kérte meg, hogy ha sikerül hazajutnia, akkor keresse fel a családját. Ekkor beszélt Turcsányi Jánossal, Ríger József sógorával. Ezután évekig ismét csend volt a csépanyiak sorsáról. A következő fejleményt Sivák Árpád egykori honvéd szolgáltatta a családtagoknak, akik ekkor tudták meg, hogy a szeretteiket a határtól nem messze mészárolták le. Sajnos a pontos helyszínről ő sem tudott megbízható adatokat mondani.

*Ríger/Grieger/Gríger József
honvéd
(Varga Imréné magángyűjteménye)*

A felvidéken partizánok által kivégzett hódoscsepányi katonák nevei:

- Csépanyi Bárdos József
- Csomós György
- Göböly Gusztáv
- Gömöri András
- Illés Antal
- Koós József
- Koós Lajos
- Koós Pál
- Lestál László
- Papp Árpád
- Ríger József
- Szögedi József

A kivégzett honvédek sírjának megtalálásában a véletlen játszott a főszerepet. Borbás Péter amatőr helytörténész ugyanis televíziózás közben egy érdekes információra lett figyelmes a *Hazajáró* sorozat egyik epizódjában. A Vepor-hegységben játszódó részben bemutatták a Javorina szörványtelepülés temetőjében található tömegsírt, aminek felirata szerint abban csépanyi honvédek nyugsznak. Ezek alapján kezdte el kutatásait, és vette fel a kapcsolatot felvidéki történészekkel. Nagy nehézségek árán sikerült megtalálni a sírhelyet, ami a temető jobb sarkában található, azon a részen, ahol a nem katolikus felekezetű személyeket helyezték örök nyugalomra. Hosszas keresés során még tudtak olyan személlyel is beszélni, aki részt vett a honvédek elhantolásában, ám még a mai napig sem mer a történekről részleteket elárulni. Csupán annyit sikerült megtudni, hogy a holttestek hosszú ideig heverték temetetlenül, ugyanis a rendkívüli hideg és a nagy hó miatt nem tudtak sírgödört ásni. A síremléket ismeretlenek csináltatták az 1970-es években.

Borbás Péter kitarásának köszönhetően a még élő családtagok megtudhatták őseik nyughe-

lyét, valamint a tizenkét honvéd történetéről egy rövid dokumentumfilm is készült 2017-ben.

Munkánkkal szeretnénk emléket állítani a Felvidéken legyilkolt hódoscsepányi katonáknak, valamint azoknak a millióknak, akik egy értelmetlen háború áldozataivá váltak. Hozzon örök nyugalmat számukra, hogy az utókor még ennyi évtized után is őrzi emléküket.

Tisztelet a Hősöknek!

*A csépanyi katonák síremléke Javorina temetőjében
(Varga Máté magángyűjteménye)*

Zárszó helyett – a szerkesztő

Ujvári Balázs, a kutatást segítő tanár tájékoztatása szerint – a gyerekek dolgozatának is köszönhetően – 2021-ben felújításra került a Klenóc községhez tartozó Klenóc-Pusztarét (Klenovec Skorušina) temetőjében a hódoscsepányi katonák síremléke. A felújítást a Memoriae Patrum Honismereti Társulás végezte a budapesti Hadtörténeti Múzeum és Intézet, valamint a Magyar Kormány támogatásával. A felújított síremlék felszentelésére halottak napjához közel, október végén került sor. Az ünnepségen az ózdi Vasvár Úti Általános Iskola küldöttsége, a témában kutató gyerekek is részt vettek.

*A csépanyi katonák felújított síremléke
Klenóc-Pusztarét temetőjében*

A síremlék felszentelésén résztvevők egy csoportja

Felhasznált források:

- HAJDÚ András: A báró, a papok meg a határvadász hadnagy – Akikről majdnem elfeledtek a felkelés történetírói. In: *Új Szó* 1990. aug. 24. *Vasárnap* c. melléklete 23. évf. 34. sz. 22.
- PÉCSI István: Szlovák földön partizánként. Egy a 001-es csoportból. In: *Népújság* 1970. márc. 20. 21. évf. 67. sz. 4.
- PINTÉR István: A szlovák nemzeti felkelés és a magyar ellenállási mozgalom. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 13. évf. 1. sz. 1966. 3–18.
- SZAGYILENKO, A. M.: A mi magyar barátaink. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 12. évf. 3.sz. 1965. 560–565.

Felhasznált filmek:

- Hazajáró: Vepor-hegység – Kishont ősi rögei. Dextamedia, 2015.
- Történetek a ládafiából: Nem elfeledve. Rendezte: Szabó Zsóka, 2017.

Adatközlők:

- Borbás Péter (interjú: Ózd, 2020. 03. 05.)
- Turcsányi Rozália (interjú: Ózd, 2019. 12. 02.)
- Varga Imréné (interjú: Ózd, 2019. 12. 10.)

A síremlék 2021. évi felújításával kapcsolatosan:

- <https://ma7.sk/tajaink/fohajt-as-a-hodoscsepanyi-honvedek-sirja-elott>
- <https://honvedelem.hu/hirek/meguult-masodik-vilaghaborus-magyar-siremlék-szlovakiaban.html>
- <https://felvidek.ma/2021/10/a-hodoscsepanyi-tizenketto/>
- https://gondola.hu/hirek/279787-A_hodoscsepanyi_tizenketto.html

A dolgozat a 46. Istvánffy Gyula honismereti gyűjtőpályázaton megosztott 2. helyezést ért el. A szerzők külön köszönetüket fejezik ki **Borbás Péter**nek a munkához nyújtott önzetlen segítségéért.